

*Даниленко А. В.,
здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

МОРАЛЬНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ МОТИВАЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Анотація. У статті проводиться філософсько-правовий аналіз морального визначення мотивації як невід'ємної складової професіоналізму працівників органів внутрішніх справ. З'ясовано, що від професіоналізму й компетенції кожного працівника органів внутрішніх справ значною мірою прямо залежить рівень авторитету всієї державної влади. Відображено, що працівники органів внутрішніх справ є членами суспільства, моральна й національно-культурна деградація якого в межах надання переваги етиці потреб і прагматизму, егоцентризму, корупції, непродуманій правоохоронній політиці не могла не вплинути також на моральну визначеність діяльності фахового розвитку представників цих органів, що, на жаль, і відображено в сучасних українських реаліях.

Ключові слова: мораль, мотивація, працівник органів внутрішніх справ, професіоналізм, філософія права.

Постановка проблеми. Складність професійного формування працівників органів внутрішніх справ обумовлюється необхідністю поєднання вимог професії юриста з морально-етичними вимогами до правоохоронної діяльності, які в деяких випадках можуть бути несумісними.

У правовій і демократичній державі, прикладом якої поки що можуть бути лише європейські країни, рівень професіоналізму юридичного персоналу завжди перебуває в центрі уваги суспільства, саме тому майбутні зміни в стратегії правоохоронної діяльності в Україні повинні обов'язково супроводжуватися відповідним реформуванням системи професійної підготовки правоохоронців загалом.

Стан дослідження. Означеною проблематикою цікавляться чимало філософів і мислителів, українських і зарубіжних учених, зокрема В. Бліхар, В. Вовк, Н. Вознюк, Г. Гегель, О. Денищик, А. Деркач, С. Єрофеева, Є. Захаров, А. Карась, О. Мартиненко, В. Ортинський, Я. Рейковський, В. Слівінський, Е. Соколов, М. Цимбалюк та інші. Праці окремих із них стали теоретичною основою роботи.

Мета статті полягає у філософсько-правовому аналізі моральної визначеності мотивації як невід'ємної складової професіоналізму працівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС).

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі реформування органів внутрішніх справ та трансформації їхньої діяльності на демократичних засадах правового суспільства актуалізується вимога становлення високоморальної поведінки правоохоронців як джерела демократичної й правової держави та як одного з пріоритетних напрямів реформування правоохоронної системи загалом. Окрім того, на необхідність здійснення таких заходів вказує вимога підвищення сучасного рівня стосунків суспільства із силовими структурами, що у свою чергу не лише ставить перед органами внутрішніх справ завдання правильно виконувати встановлені процесуальні дії, дотримуватися приписаних законодавством правил і процедур,

а й порушує питання про обов'язковість ґрунтування цих дій на морально виправданих із погляду суспільства рішеннях. Наприклад, як слушно із цього приводу зазначають О. Мартиненко та Є. Захаров, правоохоронці не лише повинні нести відповідальність за прийняті ними рішення, а й бути підзвітними за моральне підґрунтя цих рішень [1].

Внутрішній світ людини виражає діалектичну єдність свідомого й несвідомого, у якій пріоритет належить усе-таки самосвідомості. До речі, часто залишається дискусійним питання, чи насправді воля передусе самосвідомості або ж виступає лише умовою й фоном для її прояву. Тому доцільно стверджувати, що зовнішня та внутрішня визначеність поведінки й професійної діяльності фахівця ОВС не лише не виключає, а й, безумовно, припускає сувору самооцінку на основі етичних і моральних цінностей. Це уможливило реалізацію суб'єктом права суспільних відносин та підтверджує його самостійність у прийнятті поведінкових рішень, як і добровільність у здійсненні вчинків відповідно до адекватно вмотивованої моральної необхідності. На думку окремих дослідників, поза вільним вибором моральна саморегуляція загалом є неможливою, оскільки людина несе повну відповідальність за свої вчинки лише тоді, якщо вона здійснила їх, володіючи повним рівнем волі [2, с. 109–113].

До того ж моральне визначення мотивації особистої поведінки вирізняється тим, що зовнішні вимоги стають внутрішнім самоствердженням особи, хоча вона водночас зберігає свою автономну самооцінку. Самовизначення власної поведінки й дій з огляду на внутрішні морально-етичні спонукання для фахівця ОВС виражає міру його моральної волі та водночас обмежує цю волю внутрішніми межами соціальної необхідності. Це відбувається внаслідок розуміння переваги загальних принципів над сутністю особистої самосвідомості. Як відзначає Н. Вознюк, першоджерела моральної активності не закладаються априорно всередині особистості, а знаходяться в суспільстві, що формує моральні потреби та здібності особистості, спонукаючи її до різних форм взаємодії з іншими індивідами й групами в межах визначеної системи норм і цінностей [3, с. 74–78]. Водночас дослідник розглядає кожну особистість не як пасивний об'єкт взаємодії, діяльність якого здійснюється «ззовні» за допомогою команд і санкцій, а як свідомого суб'єкта, що здійснює свою професійну діяльність на основі мотивації, у тому числі морально-етичної. Без сумніву, слід вказати також на значущість у поведінці людини та її діяльності суб'єктивних впливів, які є відносно самостійними, адже вони діють залежно від внутрішньої необхідності особистості. Тому, наприклад, сучасний формат юридичної діяльності вимагає такого професіоналізму, в основу якого покладено багато аспектів діяльності: психологічний, фізіологічний, економічний, соціологічний, етичний тощо.

Професіоналізм ХХІ ст. не просто включає володіння певною майстерністю як здатністю людини до виконання доцільної професійної діяльності, а вимагає значно ширшого підходу,

що містить морально-етичні характеристики фахівця, без яких не можливе ефективне виконання професійної діяльності. Тому одним із новітніх засобів підвищення етично-моральних аспектів професіоналізму виступає акмеологічна система, яка трактується як досягнення вершин духовності, професійного й особистісного розвитку в їх єдності, а також шляхи професійної соціалізації на основі реалізації творчого потенціалу суб'єкта діяльності [4, с. 108].

Безперечним є факт, що моральні цінності відіграють у житті людини важливу роль, що пояснюється її спроможністю в такому разі розширити внутрішню свободу, отримуючи можливість повноцінного морального вибору. У цьому контексті цікавими є тези дослідження Є. Соколова, який виділяє такі важливі функції моральних цінностей у діяльності й поведінці людини: 1) експресивну (сприяє самоствердженню й самовираженню; людина прагне передати утверджені цінності іншим, досягти визнання, успіху); 2) адаптивну (здатність людини задовольняти свої основні потреби тими способами й засобами, якими володіє суспільство); 3) захисну (ціннісні орієнтації є свого роду фільтром, що пропускає лише ту інформацію, яка не потребує суттєвої трансформації всієї системи особистості); 4) пізнавальну (спрямована на об'єкти й пошук інформації, необхідної для підтримки внутрішньої цілісності особистості); 5) координації психічного життя, гармонізації психічних процесів, узгодження їх із часом і застосування до умов діяльності [5, с. 176].

У цьому контексті поняття «етично-моральна цінність» розглядається з різних наукових точок зору, зокрема, у філософії, педагогіці, антропології, філософії права тощо. У його основу покладено об'єктивну наявність у певних предметах, явищах сутнісних ознак чи властивостей, що відображають їхню значущість для людини або суспільства загалом. Таким чином, морально-етичні цінності є своєрідним «вловлювачем» ціннісного сенсу морального вибору діяльності людини. Це дозволяє працівнику будь-якої сфери в найрізноманітніших ситуаціях постійно спрямовувати власні дії й помисли на досягнення тієї чи іншої моральної цінності. Тому моральний вибір у діяльності працівника ОВС можна розглядати не просто як вибір у діяльності лише особистої позиції, а й вибір граничних для особистості цінностей. Отже, лише фахівець, який відповідає вимогам професійних кодексів, може вважатися таким, що володіє професійною майстерністю та відчуває моральну відповідальність. Наприклад, О. Денищик стверджує: «Високий рівень моральної культури й морально-вольових якостей особливо необхідний юристам, оскільки ігнорування ними правових цінностей і норм моралі призводить до порушень законності, зловживання владою та службовим становищем, всюдозволеності, несправедливості й суб'єктивізму. Моральна культура юриста є основним бар'єром на шляху деформації його моральної та правової свідомості» [6, с. 23].

«Соціологічний словник», визначаючи ознаки професіоналізму, додає також такі його складові, як наявність особливої компетентності, гарантованої складеними екзаменами із засвоєнням визначеного кодексу професійної поведінки тощо [7, с. 248]. Сучасні вимоги, що ставляться перед фахівцем, свідчать про те, що в будь-якій діяльності працівник повинен уміти творчо мислити, самостійно вирішувати складні проблеми, дисципліновано й водночас відповідально розв'язувати поставлені перед ним професійні завдання. Окрім обов'язкової володіння відповідними професійними знаннями, необхідним також є вміння постійно вдосконалювати особисту кваліфікацію відповідно до змін професійного середовища, адаптуватися до нових технологій. Навіть більше, у демократичній і правовій державі

обов'язковою умовою підвищення ефективності й професіоналізму будь-якої діяльності є оволодіння особою морально-етичними якостями, що висуваються суспільством як вимоги до всіх громадян, особливо фахівців, залучених до сфери правового регулювання суспільних відносин. Отже, етико-моральні знання лежать в основі професійності майстерності працівників ОВС. Як зауважував німецький філософ Г. Гегель, більш висока моральна точка зору полягає в тому, щоб знаходити вдовolenня у вчинку, а не в тому, щоб «застрягати» в прірві між самосвідомістю людини та об'єктивністю дії [8, с. 598].

У такому аспекті моральна визначеність мотивації професіоналізму працівників ОВС передбачає, що для їхньої інтелектуальної діяльності необхідний чіткий запас знань не лише у сфері права, а й філософії, культури та етики. Зрештою на особливу увагу заслуговує професійне знання, яке межує із соціокультурним середовищем, у якому функціонує вся правохоронна діяльність. Ось чому, на наше переконання, інтелектуальний розвиток особистості включає в себе також професійну компетентність. До того ж ця межа між суто професійними знаннями й ціннісною оцінкою є здебільшого умовною. Окрім того, професіоналізм фахівця ОВС пов'язується зі стилем особистого життя, що істотно залежить не стільки від суто професійних знань, скільки від особистісних рис. У такий спосіб формується професіоналізм, коли утвердження етично-моральних цінностей особистості стає обов'язковою умовою її розумної ефективної діяльності. Тобто фахівець ОВС навчається та усвідомлює себе невід'ємною частиною природи й суспільства.

Загалом значення моральних чинників надає пріоритет у діяльності самосвідомості з огляду на те, що поза межами самосвідомості є неможливим управління власними вчинками, а тому неіснуючим є й самоконтроль. Таким чином, воля та самосвідомість є взаємообумовленими, взаємопов'язаними, виникають і розвиваються гармонійно як сторони цілісної свідомої, вільної діяльності людини [3, с. 84–85]. Тому моральний чинник у феномені професіоналізму не є абсолютизацією в ньому духовного фактора, який завжди розглядався таким, що визначає активність незалежно від соціального середовища. Моральні чинники впливають на поведінку людини через поєднання сукупності емоційно-психологічних і культурологічних реакцій на зовнішні стимули. Основними критеріями моральності й етичності людини можуть бути сформовані впродовж її життя життєві переконання, етичні й моральні принципи, ціннісні, суспільні та особистісні орієнтації. Значний вплив на конкретну людину мають також вчинки як щодо близьких, так і щодо незнайомих людей.

Європейська практика свідчить, що ефективно себе виправдовують сучасні стандарти правохоронної діяльності, які передбачають, що прийнятий на службу до правохоронних органів фахівець повинен не лише отримати в необхідному обсязі загальну, професійну та службову підготовку, а й пройти відповідний професійний інструктаж із методики розв'язання типових соціальних проблем, необхідності та шляхів дотримання демократичних свобод, прав людини, у тому числі й положень Європейської конвенції з прав людини. На практиці такий інструктаж проходить у вигляді семінарів, на яких розглядаються питання й проблеми функціонування демократичного правового суспільства та засади верховенства права, або ж у вигляді спеціальних навчальних курсів із гуманітарного права й захисту прав людини.

Висновки. Таким чином, про високу моральність та етичну поведінку людини можна говорити лише за умови відповідності її поведінки, продиктованої внутрішнім спонуканням (потребами), певним суспільним «еталонам» етики й моралі, які в

нашому випадку є контролем її власних поглядів і переконань та визначають на цій основі поведінку в конкретній життєвій чи професійній ситуації. Формування етичних і моральних поглядів і переконань, відповідних їм звичок поведінки впливає на визначеність етично-морального виховання. У такому разі мораль як цілісний соціокультурний феномен містить і моральну свідомість, і моральні відносини, і морально визначену діяльність людини. Духовною стороною моралі є, безумовно, моральна свідомість і самосвідомість, які спрямовуються на світоглядне осмислення етично-моральних проблем відповідно до цивілізаційних норм їх вирішення. В усі часи стрижнем моральної свідомості людства вважається ідея добра, яка в етиці трактується як вище суспільне благо. Тому відбувається моральне усвідомлення діяльносного вектора людського життя з огляду на те, що вибір кожної людини між добром і злом, правильною й неправильною, моральною та аморальною поведінкою здійснюється нею виключно на раціональних засадах. Моральна визначеність стає кумулятивним феноменом, тому зміст морального ідеалу не може втілюватися в одному або декількох моральних нормах чи принципах. Звісно, мораль як діяльнісна форма свідомості й самоусвідомлення визначає моральність та етичність вчинків людини, у тому числі під час здійснення нею професійних обов'язків. Особливістю професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ є те, що їхня робота безпосередньо пов'язана з моральною сферою життя людини та громадянина, а отже, професіоналізм працівників у цій сфері людської діяльності важливо оцінювати з точки зору суспільної, а також трудової моралі.

Література:

1. Мартиненко О. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ / О. Мартиненко, Є. Захаров // Права людини в Україні: інформаційний портал Харківської правозахисної групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1411470323>.
2. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я. Рейковский. – М. : Мысль, 1995. – 117 с.
3. Вознюк Н. Етико-педагогічні основи формування особистості : [навч. посібник] / Н. Вознюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 193 с.
4. Акмеологической словарь / под общ. ред. А. Деркача. – М. : РАГС, 2004. – 161 с.
5. Соколов Э. Культура и личность / Э. Соколов. – Л. : Наука, 1972. – 174 с.
6. Денищик О. Формування моральної культури майбутніх юристів у процесі професійної підготовки : [навч.-метод. посібник] / О. Денищик ; за ред. О. Галуса. – Хмельницький : Хмельницька гум.-пед. академія, 2010. – 159 с.
7. Социологический словарь / под ред. С. Ерофеева. – М. : Экономика, 2000. – 428 с.
8. Гегель Г. Философия духа / Г. Гегель // Гегель Г. Энциклопедия философских наук : в 4 т. / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1974–1977. – Т. 2 : Философия природы. – 1975. – С. 595–622.

Даниленко А. В. Моральная определенность мотивации как неотъемлемой составляющей профессионализма сотрудников органов внутренних дел

Аннотация. В статье проводится философско-правовой анализ нравственного определения мотивации как неотъемлемой составляющей профессионализма работников органов внутренних дел. Выяснено, что от профессионализма и компетенции каждого сотрудника органов внутренних дел в значительной степени напрямую зависит уровень авторитета всей государственной власти. Отражено, что сотрудники органов внутренних дел являются членами общества, нравственная и национально-культурная деградация которого в пределах предпочтения этики потребностей и прагматизма, эгоцентризма, коррупции, непродуманной правоохранительной политики не могла не повлиять также на моральную определенность деятельности профессионального развития представителей этих органов, что, к сожалению, и отражено в сегодняшних украинских реалиях.

Ключевые слова: мораль, мотивация, работник органов внутренних дел, профессионализм, философия права.

Danylenko A. Moral certainty of motivation as an integral part of the professionalism of law enforcement officers

Summary. The article presents the philosophical and legal analysis of the moral definition of motivation as an integral component of professionalism of internal affairs bodies. It was found that the professionalism and competence of each employee of internal affairs bodies largely determines the level of authority of all state power. It is reflected that the staff of internal affairs bodies are members of society, moral, national, and cultural degradation of which, within the needs and preferences of the ethics of pragmatism, self-centeredness, corruption, ill-conceived law enforcement policy, influences the moral certainty of the professional development of members of these bodies, which is unfortunately reflected in the current Ukrainian reality.

Key words: morale, motivation, employee of internal affairs bodies, professionalism, philosophy of law.